LUBELSKI ROCZNIK PEDAGOGICZNY
T. XXXVI, z. 3 – 2017

DOI: 10.17951/lrp. 2017.36.3.177

Małgorzata Majerek
Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie

WRAŻLIWOŚĆ MIĘDZYKULTUROWA OSÓB WYCZYNOWO UPRAWIAJĄCYCH SPORT

Abstrakt: Bodźcem do napisania niniejszej pracy były rosnące potrzeby rozwoju komunikacji międzykulturowej i ożywiona dyskusja na temat różnic kulturowych. Artykuł prezentuje wyniki badania poziomu wrażliwości międzykulturowej osób wyczynowo uprawiających sport. Do osiągnięcia celu głównego oraz celów szczegółowych postawionych w pracy wykorzystano skalę wrażliwości międzykulturowej stworzoną przez Guo-Ming Chena i Williama Starostę. Uwzględnia ona pięć wymiarów: zaangażowanie w interakcję, szacunek dla różnic kulturowych, pewność w interakcji, przyjemność z interakcji i uwagę w interakcji. Zebrany materiał badawczy wskazuje istotny czynnik różnicujący poziom wrażliwości międzykulturowej w postaci gry w zagranicznym klubie.

Słowa kluczowe: wrażliwość międzykulturowa, kompetencje do komunikacji międzykulturowej, sport wyczynowy

WPROWADZENIE

W dobie ożywionej dyskusji na temat uchodźców, która przetacza się w przestrzeni medialnej Polski i innych krajów Europy, zagadnienie komunikacji międzykulturowej, a w szczególności kompetencji do komunikacji międzykulturowej, wydaje się bardzo aktualne. Bez względu na racje przedstawiane zarówno przez zwolenników przyjmowania uchodźców, jak i przeciwników nie ulega wątpliwości, że prace nad rozwojem wrażliwości międzykulturowej są dziś koniecznością. Wynika to z faktu zróżnicowania kulturowego wielu krajów, będącego efektem nasilających się procesów przemieszczania, migracji, uchodźstwa, łączenia rodzin, peregrynacji motywowanych poznawczo, edukacyjnie, kulturowo, a także naturalnej ciekawości innych kultur, otwarcia granic itp. Bez zrozumienia odmienności kulturowych trudno o wypracowanie jakiegokolwiek kompromisu i swoistego współistnienia

ludzi o innej wierze, kulturze, mentalności czy pochodzeniu etnicznym w ramach jednej wspólnoty europejskiej. Za Jerzym Nikitorowiczem można powiedzieć, że wspomniane różnice motywują do wzajemnego poznawania się, negocjowania, dają szansę na przejście „od reakcji na odmienność, w której często ujawnia się brak zrozumienia, megalomania, ksenofobia, uprzedzenia, bazowanie na stereotypach itp., do interakcji, czyli celowego poznawania, zrozumienia, współpracy, współdziałania, negocjacji, ustawicznego dialogu" rozumianego jako imperatyw rozwoju i zachowania pokoju (Nikitorowicz 2013, s. 9).

Rozumienie odmienności to efekt rozwoju kompetencji do komunikowania się różnych kultur. W ujęciu fenomenologicznym komunikacja międzykulturowa jest dialogiem między ludźmi korzystającymi z odmiennych kodów kulturowych. Natomiast „kodem kulturowym nazywamy utrwalony w danej grupie sposób interpretowania znaków" (Jacko 2012, s. 31). Kompetencje do komunikacji międzykulturowej we współczesnym rozumieniu są podstawowymi kompetencjami społecznymi, które pozwalają w sposób efektywny funkcjonować w codziennym życiu społecznym środowisk wielokulturowych (Muszyńska 2013, s. 13).

Badania na temat kompetencji do komunikacji międzykulturowej od samego początku zmierzały w kierunku budowy modelu opartego na indywidualnych cechach, związanych z postawami i umiejętnościami poprawnymi w kontekście międzykulturowym, takimi jak dostosowanie, adekwatność i skuteczność działań (Abe i Wiseman 1983, s. 53–69; Gudykunst i in. 1977, s. 99–110; Ruben i Kealy 1979, s. 15–49; Wiseman i in. 1989, s. 349–370). Krytykę tego sposobu definiowania pojęcia *kompetencji do komunikacji międzykulturowej* wyrazili Guo-Ming Chen i William J. Starosta (Chen 1990, s. 243–261; Chen i Starosta 1996, s. 353–383). Wprowadzili oni model kompetencji do komunikacji międzykulturowej zbudowany z trzech wymiarów: świadomości międzykulturowej, wrażliwości międzykulturowej i sprawności międzykulturowej. Według nich wrażliwość międzykulturowa jest afektywnym wymiarem kompetencji do komunikacji międzykulturowej związanej z emocjonalnym pragnieniem uznania, docenienia i akceptacji różnic kulturowych. W artykule *The Development and Validation of the Intercultural Communication Sensitivity Scale* (Chen i Starosta 2000, s. 1–15) autorzy stworzyli narzędzie do oceny poziomu wrażliwości międzykulturowej, które zostało wykorzystane w niniejszej pracy.

Dziś powszechne stają się kursy i szkolenia z zakresu edukacji międzykulturowej rozwijające kompetencje międzykulturowe. Skierowane są one do bardzo szerokiego grona odbiorców, m.in. personelu medycznego, wolontariuszy, pracowników organizacji pozarządowych, instytucji publicznych, managerów i prezesów firm. Zauważono bowiem, że sama znajomość obcego języka nie wystarcza. Z jednej strony oferta wspomnianych szkoleń jest dosyć bogata i wynika bezpośrednio

z zapotrzebowania na rynku pracy na osoby posiadające kompetencje do komunikacji z przedstawicielami obcych kultur. Z drugiej jednak strony nie ma wielu publikacji naukowych dotyczących tego tematu. Dlatego też przedstawiono wyniki badań wrażliwości międzykulturowej w niniejszej pracy. Dobór grupy badawczej wynikał z faktu, że osoby wyczynowo uprawiające sport z racji specyfiki wykonywanego zawodu mają częste okazje do kontaktów z przedstawicielami obcych kultur, których spotykają zarówno podczas zawodów sportowych, jak i poza nimi. Uczestniczą w wyjazdach zagranicznych w ramach kontraktów sportowych, co stwarza okazję do testowania wrażliwości międzykulturowej w często zupełnie obcych warunkach.

BADANIA WŁASNE

Celem badań empirycznych było znalezienie odpowiedzi na pytanie, jaki jest poziom wrażliwości międzykulturowej osób wyczynowo uprawiających sport. Rozstrzygano następujące problemy szczegółowe:

1. Jaki jest poziom wrażliwości międzykulturowej w grupie podstawowej i porównawczej?
2. Czy płeć, wiek, wykształcenie oraz pochodzenie istotnie różnicują poziom wrażliwości międzykulturowej badanych?
3. Czy kontakt z zawodnikami innych narodowości podczas kariery zawodniczej jest czynnikiem różnicującym poziom wrażliwości międzykulturowej?

Badaniami objęto 103 osoby w wieku od 18 do 43 lat: 75 kobiet i 28 mężczyzn. Respondenci reprezentowali różne narody, m.in. Polskę, Ukrainę, Niemcy, Białoruś, Bułgarię i Stany Zjednoczone. Grupę podstawową w liczbie 55 osób stanowili zawodnicy wyczynowo uprawiający sport w najwyższej klasie rozgrywkowej. Na grupę porównawczą w liczbie 48 osób składały się osoby nieuprawiające wyczynowo sportu.

Diagnozy poziomu wrażliwości międzykulturowej dokonano za pomocą skali autorstwa Guo-Ming Chena i Williama Starosty. Kwestionariusz składał się z 24 pytań punktowanych pięciostopniową skalą Likerta. Skala wrażliwości międzykulturowej ujęta w kwestionariuszu została podzielona na pięć podskal:

- zaangażowanie w interakcję,
- szacunek dla różnic kulturowych,
- pewność w interakcji,
- przyjemność z interakcji,
- uwaga w interakcji.

Ponieważ badania obejmowały również obcokrajowców, ankieta została przeprowadzona w dwóch wersjach językowych (polskiej i angielskiej).

WYNIKI BADAŃ

Wyrażony średnią arytmetyczną poziom wrażliwości międzykulturowej w obu badanych grupach jest zbliżony. W grupie podstawowej wynosi 3,53 pkt (n = 55), a w grupie porównawczej 3,51 pkt (n = 48). Test t-Studenta wykazał brak istotności różnicy w przeciętnym poziomie wrażliwości międzykulturowej obu grup (p = 0,86). Minimalna wartość w grupie podstawowej to 2,29 pkt, a maksymalna 4,54 pkt, natomiast w grupie porównawczej minimalna jest równa 2,50 pkt, zaś maksymalna 4,50 pkt.

W tabeli 1, przedstawiającej poziom wrażliwości międzykulturowej z podziałem na podskale, można zauważyć brak istotnych różnic między grupą podstawową a porównawczą, podobnie jak w przypadku skali głównej.

Tabela 1. Wrażliwość międzykulturowa z podziałem na podskale

Podskale	Grupa podstawowa	Grupa porównawcza	p
Zaangażowanie w interakcję	3,51	3,45	0,58
Szacunek dla różnic kulturowych	3,69	3,67	0,87
Pewność w interakcji	3,30	3,42	0,33
Przyjemność z interakcji	3,78	3,70	0,51
Uwaga w interakcji	3,37	3,31	0,59

Do badania związku między wiekiem a wrażliwością międzykulturową użyto współczynnika korelacji Spearmana. Korelacja między wiekiem a skalą pełną wynosi 0,18, a jej krytyczny poziom istotności jest zbliżony do 0,05. Analizując poszczególne podskale wrażliwości międzykulturowej, można zauważyć istotne statystycznie korelacje między wiekiem a przyjemnością z interakcji (0,25) oraz wiekiem a uwagą w interakcji (0,20). Oznacza to, że osoby starsze czerpią większą przyjemność z interakcji i wykazują w niej wiekszą uwagę.

Tabela 2. Wiek a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Współczynnik korelacji Spearmana	p
Zaangażowanie w interakcję	0,11	0,24
Szacunek dla różnic kulturowych	0,16	0,09
Pewność w interakcji	0,03	0,76
Przyjemność z interakcji	0,25	0,009
Uwaga w interakcji	0,20	0,037
Razem	0,18	0,057

Porównanie wrażliwości kulturowej kobiet i mężczyzn nie wskazuje na istnienie istotnych statystycznie różnic – ani w skali głównej, ani w poszczególnych podskalach.

Tabela 3. Płeć a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Średnia kobiet (n = 75)	Średnia mężczyzn (n = 28)	p
Zaangażowanie w interakcję	3,51	3,39	0,33
Szacunek dla różnic kulturowych	3,70	3,63	0,61
Pewność w interakcji	3,33	3,42	0,48
Przyjemność z interakcji	3,80	3,58	0,12
Uwaga w interakcji	3,33	3,38	0,75
Razem	3,53	3,48	0,58

Nie ma również istotnej statystycznie zależności między wrażliwością międzykulturową a wykształceniem, ani w skali głównej, ani w poszczególnych podskalach.

Tabela 4. Wykształcenie a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Średnia wykształcenia średniego (n = 66)	Średnia wykształcenia wyższego (n = 37)	p
Zaangażowanie w interakcję	3,48	3,47	0,93
Szacunek dla różnic kulturowych	3,66	3,71	0,67
Pewność w interakcji	3,38	3,31	0,62
Przyjemność z interakcji	3,67	3,87	0,17
Uwaga w interakcji	3,30	3,41	0,37
Razem	3,51	3,54	0,70

Wrażliwość międzykulturowa mierzona skalą pełną nie różni się istotnie w przypadku osób pochodzących z miasta i osób pochodzących ze wsi. W zakresie podskali *przyjemność z interakcji* pochodzenie istotnie statystycznie różnicuje wrażliwość międzykulturową. Wynik wskazuje na większą przeciętną przyjemność z interakcji u osób pochodzących ze wsi. Na poziomie pozostałych podskal nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic.

Tabela 5. Pochodzenie a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Średnia dla osób pochodzących z miasta (n = 81)	Średnia dla osób pochodzących ze wsi (n = 22)	p
Zaangażowanie w interakcję	3,50	3,38	0,35
Szacunek dla różnic kulturowych	3,71	3,55	0,21
Pewność w interakcji	3,37	3,30	0,70
Przyjemność z interakcji	3,85	3,36	0,02
Uwaga w interakcji	3,34	3,33	0,92
Razem	3,55	3,40	0,22

W grupie osób wyczynowo uprawiających sport sprawdzono, czy obecność obcokrajowców w zespole istotnie różnicuje poziom wrażliwości międzykulturowej. Grupa A oznacza osoby, które nie mają w zespole obcokrajowców, natomiast B – osoby mające w zespole obcokrajowców. Zarówno na poziomie skali pełnej, jak i podskal brakuje istotnych różnic między grupami.

Tabela 6. Obecność obcokrajowców w zespole a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Średnia A (n = 35)	Średnia B (n = 26)	p
Zaangażowanie w interakcję	3,50	3,52	0,86
Szacunek dla różnic kulturowych	3,70	3,66	0,80
Pewność w interakcji	3,33	3,25	0,64
Przyjemność z interakcji	3,77	3,80	0,85
Uwaga w interakcji	3,38	3,36	0,91
Razem	3,53	3,51	0,89

W ramach grupy podstawowej zbadano, czy gra w zagranicznych klubach istotnie różnicuje przeciętną wrażliwość międzykulturową. Zarówno w kontekście skali globalnej, jak i wszystkich podskal zawodnicy występujący w zagranicznych klubach mają większą wrażliwość międzykulturową niż inni trenujący.

Tabela 7. Gra w zagranicznych klubach a wrażliwość międzykulturowa

Podskale	Średnia dla osób niegrających w zagranicznym klubie (n = 49)	Średnia dla osób grających w zagranicznym klubie (n = 12)	p
Zaangażowanie w interakcję	3,44	3,82	0,052
Szacunek dla różnic kulturowych	3,60	4,14	0,003
Pewność w interakcji	3,20	3,80	0,01

Przyjemność z interakcji	3,68	4,29	0,02
Uwaga w interakcji	3,27	3,88	0,001
Razem	3,44	3,96	0,001

DYSKUSJA I WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że poziom wrażliwości międzykulturowej w grupie osób wyczynowo uprawiających sport jest przeciętny, zbliżony do poziomu wrażliwości międzykulturowej w grupie porównawczej. Wniosek ten dotyczy zarówno wrażliwości mierzonej skalą główną, jak i podskalami.

Spośród ujętych w badaniach potencjalnych czynników różnicujących wrażliwość międzykulturową tylko wiek i pochodzenie miały istotny wpływ na analizowaną cechę. Należy jednak nadmienić, że zależność ta wystąpiła jedynie w przypadku niektórych podskal. Były to dla wieku: *przyjemność z interakcji* i *uwaga w interakcji,* a dla pochodzenia – *przyjemność z interakcji.* Osoby starsze i pochodzące z miasta charakteryzowały się większą wrażliwością międzykulturową.

Badanie wpływu kontaktu z zawodnikami innych narodowości na wrażliwość międzykulturową zostało wykonane w dwóch kontekstach: gry w polskich klubach, w których występują obcokrajowcy, oraz gry w klubach zagranicznych. Wnioski płynące z wyników badań każą sądzić, że pierwszy z aspektów nie różnicuje istotnie wrażliwości międzykulturowej, natomiast drugi różnicuje ją zarówno na poziomie pełnej skali, jak i każdej z podskal.

W zakresie całej badanej próby brakowało czynników istotnie różnicujących wrażliwość międzykulturową, a jedynymi wyjątkami na poziomie pewnych podskal były wiek i pochodzenie. Dodatkowo grupy podstawowa i porównawcza nie różniły się istotnie wrażliwością międzykulturową. Można zatem stwierdzić, że poziom wrażliwości międzykulturowej nie jest różnicowany przez cechy takie jak płeć, wiek, wykształcenie czy pochodzenie.

W odpowiedzi na pytanie postawione w problemie szczegółowym C należy przyjrzeć się dokładnie informacjom uzyskanym od osób wyczynowo uprawiających sport. Okazuje się, że obecność obcokrajowców w polskim klubie nie wpływa znacząco na poziom wrażliwości międzykulturowej. Może się to wiązać z oczekiwaniami wobec zawodnika przyjeżdżającego do Polski, że dostosuje się do warunków panujących w naszym kraju (kultury, tradycji, języka). Nie ma natomiast szczególnych oczekiwań wobec rodzimych zawodników, że będą poznawać kulturę i tradycję osoby przyjezdnej. Poziom wrażliwości międzykulturowej jest znacznie większy u zawodników grających w zagranicznych klubach, co prawdopodobnie wynika z potrzeby przystosowania się do nowych warunków, norm, zasad i oby-

czajów danej kultury. W przeciwieństwie do zawodnika grającego w polskim klubie zawodnik wyjeżdżający za granicę jest zmuszony do pracy nad wrażliwością międzykulturową. W dobie globalizacji, upowszechniania się Internetu oraz większej dostępności różnych środków komunikacji kontakty z odmiennymi kulturami stały się codziennością. Sprzyja to rozwojowi wrażliwości międzykulturowej, ale – jak pokazały wyniki badań – dopiero długotrwały kontakt z obcą kulturą, związany z kontraktem sportowym z zagranicznym klubem, powoduje jej znaczący wzrost.

Pogłębianie wiedzy na temat różnorodności kulturowej, umiejętność dostosowania się do kontekstu kulturowego oraz kształtowanie postawy otwartości na odmienność kulturową są głównymi obszarami pracy nad wrażliwością międzykulturową. Pracę tę umożliwiają głównie kontakty z obcymi kulturami, zachodzi zatem na drodze wymiany zagranicznej uczniów i studentów, prywatnych wyjazdów zagranicznych, międzynarodowej rywalizacji sportowej, współpracy zagranicznej w ramach projektów badawczo-rozwojowych oraz uczestnictwa w warsztatach na temat różnorodności kulturowej. Prowadzi do eliminacji uprzedzeń międzykulturowych oraz pogłębia otwartość w społeczeństwie.

LITERATURA

Abe H., Wiseman R., 1983, *A Cross Cultural Confirmation of the Dimensions of Intercultural*. "International Journal of Intercultural Relations", 7, 53–69.

Chen G., 1990, *Intercultural Communication Competence: Some Perspectives of Research*. "The Howard Journal of Communications", 2, 243–261.

Chen G., Starosta W., 1996, *Intercultural Communication Competence: A Synthesis*. "Communication Yearbook", 19, 353–383.

Chen G., Starosta W., 2000, *The Development and Validation of the Intercultural Communication Sensitivity Scale*. "Human Communication", 3, 1–15.

Gudykunst W., Wiseman R., Hammer M., 1977, *An Analysis of an Integrated Approach to Cross-Cultural Training*. "International Journal of Intercultural Relations", 1, 99–110.

Jacko J., 2012, *Komunikacja międzykulturowa w ujęciu fenomenologiczno-systemowym*. W: W. Maliszewski, M. Korczyński, K. Czerwiński (red.), *Komunikacja społeczna w i dla multikulturowości*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 31–52.

Muszyńska J., 2013, *Statystyczny opis grupy badanej*. W: K. Makaruk (red.), *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak, 13–16.

Nikitorowicz J., 2013, *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych. Wprowadzenie*

w realizowaną problematykę. W: K. Makaruk (red.), *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych.* Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak, 4–12.

Ruben B., Kealy D., 1979, *Behavioral Assessment of Communication Competency and the Prediction of Cross-Cultural Adaptation*. "International Journal of Intercultural Relations", 3, 15–49.

Wiseman R., Hammer M., Nishida H., 1989, *Predictors of Intercultural Communication Competence*. "International Journal of Intercultural Relations", 13, 349–370.

INTERCULTRAL SENSITIVITY OF PROFESSIONAL ATHLETS

Abstract: A lively discussion on cultural differences and the growing need for the development of intercultural communication were the impetus for writing this work. The article includes the examination of the level of intercultural sensitivity of professional athletes. To implement the main and specific objectives set in the study, the Intercultural Sensitivity Scale developed by Chen and Starosta has been used. It takes into account five dimensions: interaction engagement, respect for cultural differences, interaction confidence, interaction enjoyment and interaction attentiveness. The collected research material shows that the fact of being a member of a foreign club is a significant factor differentiating the level of intercultural sensitivity.

Keywords: intercultural sensitivity, intercultural communication competences, professional sport